

DİJİTAL YERLİLER VE GÖÇMENLER: DUYGU KÜLTÜRÜ DEĞİŞİMİ

Digital Natives and Immigrants: Emotion Culture Change

Hazal ASLAN*

ÖZ

Duygu ve kültür ilişkisi, geçmişten günümüze her zaman ilgi çeken ve üzerine pek çok çalışma yapılan bir konu olmuştur. Öncesinde duyguların sadece bireye özgü bir bakış açısıyla yaşandığı düşüncesi, Aydınlanma Çağı sonrasında topluluk açısından değerlendirilebilir olduğunu göstermiştir. Bireyin ait olduğu toplumun kültürel bağlamına has duygularının varlığının tespiti neticesinde, duyguların toplumlararası bir boyutta da incelenebileceği ortaya konmuştur. Makalede, duyguların toplumsal ve kültürel süreçler yoluyla ne şekilde deneyimlendiği, biçimlendirildiği ve yorumlandığı üzerine tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Söz konusu tespit ve değerlendirmeler yapılırken dijitalleşmenin, duygularda meydana getirdiği değişimler de ele alınmıştır. Sosyal medyanın, çevrimiçi iletişimin ve dijital platformların duyguların ifade edilmesi üzerindeki rolü incelenmiştir. Duygusal içeriklerle yüklü olan medya üzerinden yola çıkılarak medya kullanım alışkanlıkları geleneksel olan dijital göçmenler ve modern medya tüketimine sahip olan dijital yerliler arasında karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Çalışmanın verileri, teknoloji ile tanışma zamanlarına göre kategorize edilen dijital yerli ve dijital göçmen gruplarıyla, Eskişehir’de yaşamaları şartına dikkat edilerek, derinlemesine mülakat yöntemiyle elde edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: duygu, kültür, dijital yerli, dijital göçmen, Eskişehir.

ABSTRACT

The relationship between emotion and culture has always been a topic of interest, with numerous studies conducted on the subject throughout history. The notion that emotions were solely experienced from an individual perspective was challenged after the Enlightenment era, indicating that emotions could be evaluated from a communal standpoint. The recognition of the existence of emotions specific to the cultural context of the community to which an individual belongs led to the understanding that emotions could also be examined on an intercultural level. The article examines how emotions are experienced, shaped, and interpreted through societal and cultural processes. In doing so, it also addresses the changes brought about by

* Yüksek Lisans Öğrencisi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Eskişehir/Türkiye. E-posta: hzllaslan@gmail.com ORCID: 0000-0001-8237-912X.

digitalization in emotions. The role of social media, online communication, and digital platforms in expressing emotions is explored. By starting from media loaded with emotional content, a comparative analysis is conducted between the media consumption habits of traditional digital immigrants and digital natives with modern media consumption habits. The data for the study were obtained through in-depth interviews conducted with digital native and digital immigrant groups categorized based on their introduction to technology and residing in Eskişehir.

Keywords: emotion, culture, digital native, digital immigrant, Eskişehir.

Giriş

Sosyal bir varlık olan insan, çevresiyle iletişim, ilişki ve duygusal bağlar kurmaktadır. Bir topluluğun üyesi olarak hayatını idame ettirirken toplumsal normlara uymayı ve topluluğun bir parçası olarak kalmayı amaçlar. Bir topluluğun parçası olmak insan kimliği için önem arz etmektedir. Bu durum kişinin kendini ait hissettiği yerde sosyal bağlar kurarak aidiyet duygusunu da geliştirmesine yardımcı olacaktır. İnsan sosyal bir varlık olduğu kadar aynı zamanda kültürel de bir varlıktır. İçinde yaşadığı toplumunun kültür öğretileriyle büyür ve bu kültür öğeleri etrafında hayatını şekillendirir. Bu nedenlerle insan, sosyal ve kültürel açıdan gelişmedikçe varlığını anlamlı bir şekilde sürdürmekte zorluk çekecektir.

Her daim kendi anlam arayışı içinde olan insanın bir parçası olduğu toplumun sürekliliği için kabul gören davranış ve ifade biçimleri bulunur. Toplumsal normlar olarak adlandırılan bu ifade biçimleri, belirli bir iletişim veya ilişki içerisinde ne şekilde tepki verileceğini belirler. İçinde yaşanan toplumun sosyal, kültürel ve dinî yapısı hatta coğrafya ve iklimi de bu şekillendirmede doğrudan etkendir (Büyükokutan Töret, 2020: 652). Bu durumda toplumsal normlar içerisinde şekillenen duygusal ifadeler bireylerin de duygusal deneyimlerini şekillendirebilir. Çünkü duygular her ne kadar bireysel olarak yaşanıyor şeklinde düşünülse de toplum, belirli durumlarda bireyin nasıl hissedeceği ve hissettireceği konusunda ona rehberlik etmektedir. Oluşan bu ilişki de duygu ve kültür arasında gerçekleşmektedir.

Makalede duygu ve kültür ilişkisi üzerinden dijitalleşmenin etkileri ele alınacaktır. Duygusal ifadelerin teknolojik araçlar vasıtasıyla sanal ortamda ne şekilde biçimlendirildiği incelenecektir. Bu inceleme ile dijital göçmenler ve dijital yerliler arasındaki farklılıklar ortaya konulacaktır. Süreç içerisinde değişimin ne yönde olduğu ele alınarak çalışmanın odak noktası belirlenecektir.

Kültürler Arası Anlama Yolculuk: Duygu Kültürü

Tarihsel boyutuyla duygulara bakıldığında, geçmişten günümüze ilgi çeken ve dikkatle incelenen bir konu olduğu görülmektedir. Aydınlanma çağı ile birlikte duyguların toplumlar arasında farklı algılandığı ortaya çıkmış ve duygu anlayışları kültürel olarak değişmiştir. Duygular yalnızca kişinin bedensel ve zihinsel etkileşimleriyle içsel olarak çerçevelenmemeli aynı zamanda kültürel bir bağlamda da incelenmelidir. Her kültür, duyguları gösterme, yaşama ve biçimlendirme yorumlarında farklılık göstermektedir. Yapılan mimik ve jestler, tercih edilen ses tonu ve dili kullanma şekli gibi farklı ifadeler toplumsal beklentiler ve normlara göre değişkenlik gösterir. Çünkü bireyler duygularını ifade ederken genellikle kültürlerine uygun olan davranış şeklini takip eder. 1960'lı ve 1970'li yıllarda araştırmacılar da bu düşünceyle duyguların kültürel açıdan incelenmesi gerektiğini vurgulayarak çalışmalar yapmıştır.

Ute Frevert'in tespitlerine göre (2018: 37), antropolojik çalışmalar, duyguların kültürel esnekliğinin vurgulanmasına büyük katkı sağlamıştır. Frevert, duygu bilgisi ve duygusal pratiklerin, kültürel anlamın çoklu katmanlarına gömülü olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda duygular yalnız bireysel tecrübelerle değil, aynı zamanda bireyin ait olduğu kültürün etkisiyle de şekillenmektedir.

Bireylerin duygularını yaşama şekilleri, içerisinde bulunan zaman, mekân ve kültürel özelliklere göre şekilleneceğinden duyguların kültürel bağlamı, genellemelerden uzak bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra duyguların, bireyin ait olduğu sosyal çevrede ortak bir karşılığı olmalıdır. Diğer bir ifadeyle, duyguların ve ifade edilme şekillerinin toplumsal bir çevrede anlamlı hâlde olması gerekir. Sağlıklı ve etkili bir iletişim kurulabilmesi için bu önemlidir.

1970'lerde sosyologlar ve psikologlar, toplumun kendisinin duyguları inşa ettiğini ve bunların sosyal kurallar ve normlar tarafından üretilip yönetildiğini öne sürerek dikkatleri çevreye yöneltmiştir (Rosenwein & Cristiani, 2018: 44). Böylece pek çok araştırmacının yaptığı çalışmalar sonucunda, "duygu kültürü" üzerinde durulan ve önemsenen bir alan hâline gelmiştir.

Bu dönemde farklı topluluklar ve dil gruplarındaki farklı duygu tanımlamaları dikkate alınmaya başlamıştır (Koçak Kurt, 2020: 22). Watt Smith (2018: 21) İngilizce konuşan kültürlerin önemsiz olarak gördüğü duyguların, diğer kültürler tarafından önemli görülebileceği hakkında farklılıkların göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Smith'in bu ifadesiyle, farklı dilleri

kullanan bireylerin duygularla da farklı ilişkiler içinde olduğu düşünülmüştür. Sonrasında ise sözü geçen kültürel öğelerin bireylerin tecrübelerine nasıl yansıdığı araştırılmıştır. Bu duruma ek olarak duygular bütünüyle bireye mi ait sorusu da odak noktalarından olmuştur.

Araştırmacılar duygusal bir deneyimi iki farklı şekilde tasnif etmişlerdir. Genel itibarıyla bakıldığında üç farklı teorik çerçeveyi yansıtmaktadırlar. Diğer araştırmacılar da bu üç yaklaşım içerisinde çalışmalarını ortaya koymuşlardır: 1. D. Lupton'a göre; duygular "kalıtsal olarak duygular" ve "sosyokültürel kurmalar olarak duygular" başlıklarıyla tasnif edilmiştir. Bu tasnifteki birinci başlıkta duygular, kalıtsal olarak evrensel kabul edilirken diğer başlıkta duygular, kültürel tanımlara ve toplumsal ilişkilere göre şekillenmektedir (2002: 39). 2. Thomas D. Kemper'e göre; duygular "biyolojik" ve "sosyolojik" başlıklarıyla gruplandırılmıştır. Biyolojik duygular gerçekçi ve evrensel bir bakış açısıyla değerlendirilir. Sosyolojik açıdan duygular, toplumsal etkileşim ve kültürel değerlere göre şekillenmektedir (1987: 272). 3. Eduardo Bericat'a göre; duygular "birincil" ve "ikincil" olarak kategorize edilmiştir. Birincil duygular içsel olan temel duyguları tanımlar. İkincil duygular ise birincil duygular üzerinden türetilen kültürel ve toplumsal ilişkilere göre şekillendirilir (2016: 504). Bericat'a göre bir duyguyu anlamak, onu üreten durumu ve toplumsal bağlamı da anlamak demektir.

Peter N. Stearns ve Carol Z. Stearns (1985: 817), çalışmalarında; duyguların ve ifade ediliş şekillerinin devamlılığını sağlayan şeyin, toplum üyelerinin davranışları ya da standartları olduğunu savunurlar. Her toplumun kendine özgün standartları olduğunu söylerler. Toplumlar özellikle bu standartları neticesinde diğer topluluklara kıyasla farklılıklarını ortaya koyabilirler. Paul Ekman (2007: 32) dünyadaki her kültürde var olan altı temel duygu olduğunu öne sürer ve bunları "duyguların temel yapı taşları" olarak nitelendirir. Altı temel duygu ise; mutluluk, üzüntü, öğrenme, korku, şaşkınlık ve öfke olarak tanımlanmaktadır. Kültürler arasındaki duygusal ifadelerin çeşitliliğini yansıtmak ve konuyu desteklemek amacıyla temel duygular esas alınarak birkaç örnek vermek yerinde olacaktır: 1. Batı kültürlerinde öfke duygusu genellikle doğrudan bağırma veya fiziksel ifadelerle yansıtılırken doğu kültürü içerisinde yer alan Japon kültüründe öfke, yüz ifadesini koruma ifadesiyle daha sakın bir biçimde yansıtılır. 2. Arap kültürü gibi bazı geleneksel erkeksi normların baskın olduğu kültürlerde erkeklerin üzgün hissettiklerinde bu duyguyu dışa vurarak yaşamaları ayıp, tabu olabilir. Bu durum tarihte toplumsal cinsiyet algısı içerisinde duyguyu "dışının" aklı da "erkeğin" temsil etmesi şeklinde de görülmektedir. Fakat yoga-meditasyon odaklı

Hint kültürü kültürlerde cinsiyet farkı gözetmeksizin ağılamak duygusal arınma ve içsel temizlik olarak olumlu yönde bir hareket olarak görülmektedir. 3. Rus kültüründe, yabancılarla paylaşılan duygusal ifadeler genellikle sınırlı ve soğuktur. Dışarıdan gelen bireylere karşı duyguları açıkça yaşamak, aşırı gülümseme ve mutluluğu paylaşmak samimiyetin bir göstergesi olmayacağından güvensiz bir ortam yaratılmasına yol açabilir. Fakat Türk kültüründe mutluluğun paylaşılması topluluk bağlarını güçlendirmeyi temsil eder. Samimi bir gülümseme ve içten davranışlar genellikle mutluluğu ifade etmenin en açık yolu kabul edilir.

Verilen örneklerde de görüldüğü üzere duygular, kültürel bağlamlar tarafından değişkenlik göstermektedir. Duygular, kültürel olarak değişim göstermesinin yanı sıra dönemsel olarak da değişim göstermektedir. Bu duruma bir örnek olarak da Smith (2018: 278) çalışmasında bahsettiği; bugün “mutlu olmak” modern çağın bir zorunluluğu olarak gözükmeye rağmen, 16. yüzyılda tam tersine “üzüntü” ve mümkün oldukça “üzgün olmak” en erdemli davranışlar arasında sayılmaktaydı cümlesi örnek gösterilebilir.

Sanal Dünyanın Duygu Yansımaları ve Kullanıcıları

Günümüzde teknolojik gelişmelerin ilerlemesiyle beraber dijitalleşme, toplumsal ilişkileri ve iletişimi temelinden etkilemiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) kullanımıyla dijitalleşme, internetin, mobil cihazların, sosyal medya platformlarının ve çevrim içi iletişim şekillerinin vasıtasıyla hayatın her alanına etki eden bir süreç hâline gelmiştir. Dijitalleşme, etki ettiği her alanı dönüştürüp etkileşim biçimlerini de değiştirmektedir.

Aynı zamanda dijital teknolojilerin artık yalnızca kullanılan birer araç olmaktan çıkıp, gitgide artan bir şekilde yoğunlaşıp kültürle katıldığı ve katılımcı kültürde etkin roller üstlendiği bir noktaya gelinmiştir (Gere, 2008: 232). Sözü geçen katılımcılar için günümüzde yine dijitalleşme sonrasında yapılan tanımlamalar bulunmaktadır. Mac Prensky'nin (2001a, 2001b) iki grup şeklinde incelediği bu grupların ilki; dijital teknolojiler benimsenmeden önce 1980'lerin başından önce doğan, bu teknolojileri öğrenmeye sonradan adapte olmaya çalışan “dijital göçmenler” olarak adlandırılır. Göçmenler, her göçmen gibi, çevrelerine uyum sağlamayı öğrenirken her zaman bir dereceye kadar “aksanlarını” korurlar, yani geçmişte kalırlar.

Göçmenlerin, teknolojik araçları kullanım pratikleri, yenilikleri kabullemeleri ve öğrenme süreçleri kuşak içerisinde farklılık göstermektedir (Çetin, 2021: 46). Yaşadıkları dönemler itibarıyla hem dijital öncesi hem de dijital süreci gören dijital göçmenler, teknolojik araçları kullanma ve benim-

seme şekillerine göre üç gruba ayrılmaktadır; “Kaçınanlar, zoraki benimseyenler, hevesliler.” Kaçınanlar, yeni teknolojiye direnme eğilimi gösteren grubun içerisinde yer alırlar. Asgari düzeyde teknoloji kullanma eğilimi gösterirler. Cep telefonu ve e-posta adresine sahip olmak kaçınanlar için yeterlidir (Wang vd., 2012: 1; Tuna Uysal, 2020: 53). Zoraki benimseyenler, cep telefonu, e-posta adresi, Facebook, Twitter gibi sosyal medya uygulamalarını kullansalar da daima tedbirli hareket ederler ve internet teknolojilerini zorunluluktan kaynaklı kullanırlar. Hevesliler ise dijital dünyanın aktif kullanıcıları arasında yer alırlar. Dijital dili ve yeni keşifleri öğrenmeye daima açıktırlar. Bu grup, e-posta adresi kullanır ve birden fazla (Facebook, Twitter, Instagram) sosyal medya hesapları kullanırlar (Zur & Walker, 2011: 2; Tuna Uysal, 2020: 53).

Teknolojinin içine doğarak bir parçası olarak büyüyen 1980’lerin sonuyla, 1990’ların başı ve sonrasında doğan, tüm yaşamlarını, bilgisayarlar, video oyunları, dijital müzik çalarlar, video kameralar, cep telefonları ve dijital çağın tüm oyuncakları ve araçlarıyla çevrili olarak geçiren ve kullanan nesil de “dijital yerliler” olarak adlandırılmış ikinci gruptur. Bu nesil yeni teknolojiyle büyüyen ilk nesilleri temsil eder. Prensky’ye göre (2001a, 2001b) yeni nesil gençlerin beyinleri fiziksel olarak değişmiş olabilir ve büyüme biçimlerinden dolayı öncekilerden farklı olabilir. Ancak bunun gerçekten doğru olup olmadığına bakılmaksızın, düşünme kalıplarının değiştiği kesinlikle söylenebilir. Beyinleri dahi değişen bir neslin duyguları ifade etme ve duygusal deneyimleri yaşama şeklinin değişmemesi ne derece mümkün olabilir? Dijitalleşmenin teknolojik gelişmelerle sosyokültürel ve bireysel olarak değiştirdiği dinamiklerden biri de dijital yerli ve dijital göçmenlerin duygusal deneyimleri ve duygu ifadeleridir. Örneklem grubu olarak Eskişehir’de yaşayan dijital yerli ve dijital göçmenler seçilmiştir. Duygular ve dijitalleşme dönüşümü üzerine 10 maddeli bir içerik hazırlanmıştır. Hazırlanan içerik katılımcılara mülakat tekniği kullanılarak iletilmiş ve aşağıdaki veriler elde edilmiştir. Görüşlerin çeşitli olması, dijitalleşmenin duygular üzerindeki dönüşüm etkisini değerlendirmek için önemli bir kaynak olacaktır.

1. Dijital İletişim Araçları ve Duygusal Bağlar

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde mektuplaşma veya telefon konuşması yoluyla duygusal bağlar sürdürülür, derin duygusal ifadeler bu iletişim yollarıyla aktarılır. Dijitalleşme sonrasında anlık mesajlaşma ve konuşmalar sayesinde iletişim kurulmaktadır. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

Dijital iletişim araçlarının geleneksel iletişim yöntemlerinin yerine geçmesi dijital göçmenler tarafından avantaj olarak karşılanmaktadır. Geçmiş dönemde yaşanan uzun bekleyişler ve habersiz kalma durumu geleneksel dönemde olumsuz duyguları da beraberinde getirmiştir: “Mektup yerine dijital uygulamalarla haberleşmek bence iyi. Çünkü anında bir insanla iletişime geçmek çok daha faydalı. Mektup gelene ya da gidene kadar çok zaman geçiyordu. Sevdiğim kıza gençken bir mektup yollamıştım. Yurt dışında olduğumu ve çalışıp döndüğümde evlenebileceğimizi söylemişim. Mektup ona ulaşana kadar o evlenmişti. Böylece duygusal olarak çok zor zamanlar geçirmiştim.” (KK-1). “İletişim eskiden çok zordu. Şu an olduğu gibi iletişim kolaylığı olsaydı belki de duygusal anlamda birçok şey farklı olabilirdi. İnsanlar için en önemli olan şey zamandır. Zaman geçtikçe yaşanmayan duygular insan psikolojisine pek çok etki bırakabilir. Bir mektup yazdığınızda ulaşım konusunda çok fazla beklemek gerekir. Büyük bir zaman kaybı olduğunu düşünüyorum.” (KK-7). Geleneksel iletişim araçlarının kullanımındaki kısıtlı imkânlar, dijital göçmenler için duyguları anlık paylaşma özelliğinin yitirilmesine sebebiyet vermiştir. Aynı zamanda uzakta yaşayan kişilerle duygusal bağ yaşanmasına engel olmuştur: “Telefonla iletişimde ortak bir hat aranıyordu. Çıkan kişiye ulaşmak istediğimiz yakınımızın adını veriyorduk. Sonrasında telefonu açan kişi, istediğimiz kişiyi bulup getirene kadar beklemek zorunda kalıyorduk. O sırada belki ben de başka bir yere gitmek zorunda oluyordum. Belki de aranan kişiye o an ulaşamıyordum. Dolayısıyla duygularımız anlık olan özelliklerini kaybediyordu” (KK-1). “Çocukluğumda uzaktaki insanlarla iletişim için sadece mektuplar ve istasyondaki telgraf vardı. Telgrafı da sadece memurlar kullanabiliyordu, biz kullanamıyorduk. Yurtdışına mektup gönderemezdim. O sadece, telgrafla oluyordu. Bu yüzden yurt dışında yaşayan akrabalarımızla duygusal bir bağımız oluşmazdı ama şu an yurtdışında yaşayan bir akrabamla görüntülü konuşarak iletişime geçebilmek duygusal bağlar için oldukça etkili.” (KK-6). Dijital göçmenler arasında “zoraki benimseyenler”den olanlar her ne kadar avantajlarını vurgulasalar da kontrolsüz ve hızlı iletişime dikkat edilmesi gerektiğini düşünmektedir: “Günümüzdeki hızlı iletişimde anlık düşüncelerimizi paylaşmaya dikkat edilmeli. Düşünerek sakince mesajlaşabilmek için bence kişilerin kendilerini kontrol altında tutması gerekiyor” (KK-1, KK-7).

Kendi adına “kaçınanlar”dan olup günümüz çağında bu teknolojiyen yararlananlar için duygu paylaşımını olumlu görenler de bulunmaktadır: “Ben telefonla mesajlaşma uygulamalarını kullanmayı hiç merak etmedim. Kullanmak istemediğim için de öğrenme çabasında bulunmadım. Sadece

telefonla yakınlarımla konuşuyorum onun dışında başka bir şekilde kullanmaya gerek duymuyorum. Ama gençler için iyi bir özellik. Birbirlerine aktarmak istedikleri duyguları kimseye duyurmadan mesaj yoluyla anlık paylaşabiliyorlar” (KK-6).

Dijital yerliler ise teknolojik araçların duygu aktarımındaki kolaylıklarını savunmanın yanı sıra geleneksel iletişim yöntemlerinin duygusal bağları ve özel anları daha anlamlı kıldığını düşünüyor: “Geçmişteki iletişim zamanında duygularımızı yaşamak zor ama daha keyifliydi. Yakın akrabalarımın ve yakın arkadaşlarımla ev telefonlarını ezberlemiştim. Rehber kavramı vardı. Belediyelerin dağıttığı ajandaların arkasında telefon rehberleri olurdu. Başsağlığı dilemek istediğin birine, telefon numarası ezberinde olmadığı için ulaşamıyordum. Rehberde yazan numara ile ev telefonundan iletişime geçilirdi. O zaman imkânların kısıtlı olması nedeniyle bu durum daha kıymetli bir hal alıyordu.” (KK-2). “WhatsApp’ta duygularımı paylaşmak için mesajlaştığım zaman kâğıda yazdığım şekilde açık bir paylaşımdayım bulunamıyorum. Mektup yazdığım zaman duygularımı daha iyi ifade edebiliyorum. Ben günümüz teknolojisi ile büyüyen biri olarak o kadar açık bir şekilde duygularımı paylaştığım bir mektubu birine göndermekte zorluk çekiyorum ama WhatsApp’ta kısa mesajlarla bu duygu paylaşımına cesaret edebilirim. Aynı zamanda sosyal medyada paylaştığım bir şeyi silebilme imkânım varken içten duygularımı yazarak gönderdiğim mektubu yolda iptal etmek gibi bir hakkım yok.” (KK-8).

Duygu aktarımını modern teknolojik araçlarla sağlamaya alışık olan dijital yerli katılımcı, geleneksel dönemde olan olumsuzluğu yaşamak istemeyeceğini belirtiyor. Mektuplaşmanın kişiye özgü dokunuşlarının günümüz medyasında yeniden yaratıldığını öne sürmektedir: “Ben öğrenci olduğum için ailemden uzakta yaşıyorum. Eğer onlarla mektupla iletişime geçecek olsaydım haberleşmemiz ve duygularımızı aktarmamız daha geç olacak iken şu anda anlık iletişimle duygularımı paylaşabiliyorum. Bu nedenle hızlı, dijital iletişim daha pratik. Emojiler ve gifler bence aktarımı eğlenceli bir hâle getiriyor. Ama mektup yazarken kâğıdın, kalemin renklerini farklı seçmek, mektubun ucunu yakmak gibi seçenekler daha fazla çaba gösterildiğini hissettiriyor. Ayrıca yazan kişinin gittiği yerlerden anı fotoğrafları, mektubun içine konabiliyordu. Bu durumu da şu anki sosyal medyayı mektuplarda yaşatmak olarak görüyorum.” (KK-3).

Dijital yerliler her ne kadar dijitalleşmenin içine doğup teknolojik araçlarla duygu aktarımını deneyimine sahip olsalar da yüz yüze ve sanal iletişim yoluyla duygu aktarımını kıyasladıklarında, yüz yüze iletişimin duygusal

anlamda daha tatmin edici olduğunu ifade ediyorlar: “Günümüz teknolojisinde duyguları paylaşmak bence tek taraflı bir durum. Çünkü karşı taraf yazdığın mesaj iletilmeden önceki hislerini göremediği için o anki duygu durumunu tam olarak hissetmeyebilir. Bence mektup göndermek daha duygusal bir aktarım yoludur. Mektubu yazan kişi belki çok heyecanlandığı için kalemini titretebilir, bir gözyaşı kâğıdın üzerine mürekkebi kaydıracak şekilde düşebilir. Bunlar mektubu yazan kişinin duygularını bir nebze de olsa daha fazla hissettiren özellikler.” (KK-4).

Aynı zamanda yüz yüze iletişimde görülen mimik ve davranışların günümüzde emoji ve diğer sembollerle ifade edilmesinin, iletişim dilinde olumsuz değişikliklere yol açtığı öne sürülmektedir: “Mesajlaşma yoluyla duygularımı aktarabilen bir insan değilim. Aynı şekilde sanal olarak gerçekleştirilen herhangi bir iletişimde karşı tarafın duyguları da bana geçmiyor. Duyguları paylaşmak için yüz yüze iletişim olması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü yüz yüze iletişimde görülen mimikler ve davranışlar duygu aktarımını daha gerçekçi kılacaktır.” (KK-5). “Günümüzdeki telefonlara nazaran ev telefonlarında emoji diye bir kavram yoktu. Ev telefonunda biriyle iletişime geçerken nasıl hissettiğin kelimeler ile ifade ediliyordu. Ama şu an mesajlaşırken karşı taraf bir espri yaptığı zaman buna sadece gülücük emojisi ile yanıt verilebiliyor. Günümüz teknolojisi ile birlikte iletişimde kullandığımız konuşma dili ve duygular sembollere sığdırılmış oldu.” (KK-2). Katılımcıların görüşleri sonucunda dijitalleşmenin duygular üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir. Dijital iletişimin hızlı olması ve duyguların ifadesinde emoji gibi sembollerin kullanılması katılımcılara göre yüz yüze iletişim ve mektuplaşma gibi geleneksel yöntemlere kıyasla daha sığ kalmaktadır.

2. Duygu Paylaşımından Sosyal Medya Paylaşımına: Yakın Çevre

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde arkadaşlar ve aile üyeleriyle fiziksel olarak buluşmalar gerçekleştirilmekte ve yakın çevredeki herkes birbiriyle etkileşimde bulunarak anılar biriktirmekteydi. Günümüzde ise, dijitalleşmeyle birlikte var olan sosyal medya kullanıcıları, sosyal platformlar üzerinden paylaşılan anılarla yakın çevresinin hayatını takip etmektedir. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

Teknolojik yenilikleri hayatına sonradan dâhil eden dijital göçmen için günümüzde sosyal etkileşim, biçim farklılığına uğramıştır: “Önceden mahallede her gece birinin evine gidip sohbet eder, duygusal deneyimlerimizi paylaşırdık. Komik anılarımızı anlatır, gülerdik. Dertlerimizi paylaşır, üzülür-

dük ve birbirimize duygusal anlamda destek olurduk. Sonra televizyon ortaya çıktı ve mahalle toplanmaları sohbet üzerine değil evinde televizyon olan kişinin yanına gitmek olarak değişti. Daha sonra televizyon her eve gelmeye başlayınca artık herkes akşamları o güldüğü anları da üzüldüğü anları da televizyonda izlediği şeyle paylaştı. En sonunda televizyonun yerine telefon geçti. Ben her zaman o eskiyi özleyorum.” (KK-6).

Dijital göçmen olarak yaşadığı çevreyle iç içe zaman geçiren insan için “komşumuz açken tok yatan bizden değildir” sözünün standartlarında bir bilinç yaşanır. Dijital göçmen için teknolojik araçlarla iletişim sonrasında duygusal ifadeler ve empati kurmada sınırlılıklar olduğu düşünülüyor: “Instagram’da duygu dolu anılarımızı paylaşırken en yakınınızın neler yaşadığını bilmiyoruz. Kendi hayatlarının akışında eğlendikleri an paylaşılırken diğer tarafta bunları gören kişi belki aç, belki parasız, belki çok üzgün bunu kimse düşünmüyor ve bu durum insanların duygularını olumsuz yönde etkiliyor. Bence karşı tarafı da düşünmek lazım. Önceden yakın çevreyle yüz yüze duygular paylaşılır ve anılar o şekilde biriktirilirdi. Dolayısıyla o sırada işin içerisine giren duygular eğer iletişim yüz yüze ise mimiklerden anlaşılabilirken dijital iletişimde her şey yolundaymış izlenimi verebilir. Fakat yüz yüze duygusal ifadelerin gözlemlenebildiği bir ortam olsaydı, o zaman üzgün olan kişi için bu duygusunu saklamak çok da kolay olmayacaktı. Bu nedenle bana yapmacık geliyor.” (KK-1).

Dijital yerlilerde ise durum sosyal medyanın yakın çevre ile oluşan duygusal deneyimleri yüzeyselleştirdiği yönünde: “Bu duruma bayram toplanmaları örnek gösterilebilir. Bayramdaki toplanmalarda çok keyifli ve yoğun duygular hissediyordum. Büyüklerin yaşadığı tecrübeleri dinlemek, hüznü ya da mutlu pek çok duyguyu bir arada yaşamamıza sebep oluyordu. Önceden bayramlaşma zamanındaki duygular şu anda WhatsApp üzerinden yollanan toplu bir mesajla ifade edilebiliyor bu durumda bir sanki bayramlaşmışsın hissi verdiği için kültürümüzde o sıcak duyguların paylaşıldığı dönem zedelenmelere uğruyor. Yakınından birinin yaşadığı duyguyu direkt olarak arada bir teknolojik araç olmadan hissederek yaşayabiliyordum.” (KK-2).

Aynı zamanda dijital yerli katılımcılar için toplum içerisindeki dayanışma duygusu ve kültürel değerlerin bireye yansıma şeklini de dönüştürmüştür: “Yakınımda üzgün hisseden bir insanı teselli ettiğimde daha etkili çözümler üretebilecekken sosyal medyada üzgün olduğunu gördüğüm bir insanı mesaj yazarak teselli etmek ne ölçüde etkili? Örneğin sosyal medyada acı çeken bir insanın paylaştığı fotoğrafı alıntılarak duygularının yanında olmak mı etkili yoksa yanında olup acını paylaşabiliyorum diyerek duygusu-

na ortak hissettiğimi göstermek mi daha önemli? Günümüzde dijitalleşme sonrasında bir insanın cenazesine katılmakla başsağlığı mesajı atmak neredeyse eşdeğer hale geldi ve bu durum normalleşiyor.” (KK-2).

Dijital iletişimin potansiyel faydalarına dokunan bir diğer dijital yerli katılımcı ise, uzak mesafeleri yakınlaştırma özelliğini vurguluyor: “Yakın çevreyle duygu aktarımı için sosyal medyanın olumlu yönde etki ettiğini düşünüyorum. Örneğin evlenen bir kişi ben evlendim diyerek düğününden fotoğraflar paylaşabiliyor. Ve bu mutluluklarını buluşamadıkları uzaktaki yakınlarıyla da paylaşabilirler. Ya da bir bayramda görüşemeyecekleri aile büyükleriyle görüntülü konuşma gerçekleştirebilirler. Uzakları yakın ettiği için dijitalleşme duygu aktarımında olumlu bir özelliğe sahiptir.” (KK-3).

Günümüzün sanal kimlik oluşturma arzusu çoğunlukla olumlu duygulara yönelik ilerliyor. Kullanıcıların genellikle kendilerini gerçek duyguların paylaşımından uzak tutması, katılımcılar üzerindeki etkisini olumsuz yönde gösteriyor: “Duyguları kişinin yaşadığı anda paylaşmasının en gerçekçi yol olduğunu düşünüyorum. Kişinin yaşadığı bir olayla ilgili hissettiği duyguları o an etkisindeyken çevresindekilerle paylaşmasıyla sosyal medyada saatler ve günler sonra da görülebilecek şekilde paylaşıp karşılık duygu beklemesi bana anlamsız geliyor. Her şeyin anında güzel olduğunu düşünüyorum.” (KK-4). “İnsanlar kendilerine bir sanal kimlik yaratmak istedikleri için orada zaten hep mutlu anlarını paylaşıyorlar. Bu durum duyguların gerçekliğini yitirmesine sebep olabiliyor.” (KK-2). “Yakın çevreyle teknolojik araçlar vasıtasıyla kurulan iletişimde duygu aktarımı samimiyetinin yüz yüze iletişimde bulunmayacağını düşünüyorum.” (KK-8). Uzak mesafeleri yakına getirmesi yönüyle olumlu bakılırken duygusal ifadeleri aktarma konusunda samimi olmadığı için olumsuz görüşler de vardır. Sosyal medyada yapılan duygu paylaşımının gelenekselden beri var olan yüz yüze iletişimin verdiği samimiyet duygusunun yerini alamayacağı çoğu katılımcı tarafından kabul edilen bir düşüncedir.

3. Fotoğraf Albümlerinden Dijital Belleklere Geçiş

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde nostaljik anılar ve duygusal deneyimler fotoğraf albümlerindeki pozlara bakılarak paylaşılırdı. Günümüzde dijitalleşme sonrası sanal ortamdaki uygulamalarda, belleklerde ve dijital albümlerde anılar paylaşılarak biriktiriliyor. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

Geleneksel fotoğrafçılık ile arşiv olanağının kısıtlı olması dijital göçmenler için geçmiş hatıraların da sınırlı olmasına sebebiyet veriyor: “Benim

sadece dört aylıkken çekilmiş bir fotoğrafım var. Sonrasında 16 yaşına kadar bir fotoğrafım yok. Ben bugün kendimin 16 yaşına kadar olduğum hâline sadece hatırladığım kadarıyla hâkim olabiliyorum. Ama şu an dijital ortamdaki kameralarla anlık çekimler yapılabilir. İleride kızım büyüdüğü zaman çocukluğuna özlem duyduğunda her yaşından fotoğraflar ve videolarla çocukluk duygularına çok daha kolay bir şekilde dönebilecek.” (KK-1).

Ayrıca dijitalleşmenin fotoğrafçılık alanına getirdiği yeniliklerle ortaya çıkan renkli fotoğraflar, dijital göçmen için duyguların da renklerini koruyor: “Gençliğimde de fotoğraflar çekiliyordu. Yeni kıyafetlerimiz giyip fotoğraf çekilirdik fakat onlar siyah-beyaz oluyordu. Geleneksel zamanda çok fazla dışarıya çıkararak değil de kapımızın önünde fotoğraflar çekiliyordu. Ben günümüzde her yerde ve rengârenk, canlı çekilen fotoğrafları güzel buluyorum. Bence bu konuda dijitalleşme olumlu bir özellik. Ayrıca önceden fotoğraf albümleri gittiğimiz yere sürekli taşınmıyordu ama telefonla çekilen fotoğrafları her yere götürebiliyoruz.” (KK-6).

Virüsler, dijitalleşmenin tehlikelerinden biridir. Anıların bir virüsle yok olmaması için somut bir arşiv oluşturmak dijital göçmenlerin hala daha güvenli hissettiği bir yöntemdir: “Fotoğraflar duyguları ölümsüz hale getirir. Bugün dijital ortamda çok fazla fotoğraf çekiliyor ama tek bir virüsle hepsi yok oluyor. Somut bir şekilde albüm haline getirerek ölümsüzleştirildiği zaman bir nebze daha korunaklı olduğunu düşünüyorum.” (KK-7).

Dijital yerliler için fotoğrafların etkisi duygusal deneyimler üzerinde farklı değerlendiriliyor. Katılımcıların çoğu eski fotoğrafların hissettirdiği duygu yoğunluğunu dijital fotoğraflarda bulamıyor: “Önceden fotoğraf albümlerine bakıldığı zaman daha somut duygular yaşıyordu. Fotoğraflar üzerine sohbet ediliyordu. Fotoğraf albümünde vefat eden bir kişiye denk geldiği zaman onun üzerine eski anılar paylaşıldı ve o süreçte yaşanan duygular tazelenirdi. Şu an dijitalleşme sonrasında fotoğraflar çok kolay bir şekilde anı olarak saklanabiliyor. Önceden durum bu kadar kolay değildi ve kolay olmadığı için bu kadar etkileyiciydi. Herkesin evinde fotoğraf makinası yoktu. Fotoğraf çekilmek istendiği zaman eve bir fotoğrafçı çağırıldı. O zamana özel olarak hazırlanıyorduk. Ama şimdi fotoğraf çekilmek istediğimiz zaman selfie kavramıyla hemen fotoğraf çekebiliyoruz ve daha erişilebilir olması nedeniyle o dönemki yoğun duygular kaybolmaya yüz tutuyor. Ayrıca eskiden bir fotoğraf albümünde görmek istediğin bir fotoğrafa gidene kadar pek çok farklı anıya şahit olunuyordu.” (KK-2). “Ben şu anda da telefonumda bulunan fotoğraf albümüne baktığımda nostaljik hissediyorum fakat bir fotoğraf albümünü elime alıp o eski fotoğrafları görme duygusu-

nun anlatılabilecek bir tarifi bence yok. Herkesin kendince anlamlandırabileceği bir duygu oluşuyor.” (KK-8). “Eski fotoğraf albümlerine baktığın zaman fotoğrafların elde bakılması, eğer arkasında yazıyorsa tarihin incelenmesi, üzerine düşürüldüyse notun okunması duygu durumu olarak insanı fotoğrafın çekildiği o ana gönderiyormuş gibi oluyordu. Şimdi her şey çok anlık ve herkesin telefonu olduğu için beş saniyede bir fotoğraf çekiliyor. Bu nedenle dijital fotoğrafların insana duyguyu tam olarak geçirmediğini düşünüyorum.” (KK-4).

Sosyal medyanın temelinde sahtelik üzerine kurulu olduğu düşüncesi bu bağlamda da kendisini gösteriyor. Ancak anıların ölümsüzleştirilmesi katılımcıların olumlu olarak gördüğü ortak bir özelliktir: “Sosyal medyanın sahtelik üzerine kurulu olduğunu ve paylaşılan fotoğrafların da orada gösterilmek istenen duyguyu gerçekten yansıtmadığını düşünüyorum. Paylaşılan şeyler bence sadece gösteriş amaçlı. Ancak dijital fotoğraf uygulamalarıyla albüm oluşturmak günümüzde olumlu bir özellik. Çünkü her şekilde yaşanan duygusal anı ölümsüz kılmak güzeldir” (KK-5).

Geleneksel fotoğrafçılığın duygusal anlara daha farklı bir değer kattığı düşüncesi pandemi döneminde eski fotoğraf makinelerinin popüler hale gelmesini bile sağlamıştır: “Önceden geleneksel fotoğraflar çekiliyordu. Geleneksel fotoğraf makinası olan insanlar vardı ve o makinelerin 36 resim sınırı olduğu duyguyu yansıtan fotoğrafların önemli bir değeri vardı. O fotoğraflar tekrar tekrar çekilemiyorken şu an dijital kameralarla istenildiği kadar fotoğraf çekiliyor. Ayrıca üzerinde oynamalar yapılabiliyor. Günümüzün fotoğraf düzenleme imkânlarıyla mutsuz olan bir kişiyi mutlu bile gösterebiliyoruz. Geleneksel fotoğrafların daha duygusal hissettirmesi nedeniyle o duygusallığı tekrar fotoğraflarda görebilmek için eski fotoğrafçılık pandemide canlanan bir durum haline geldi. Günümüzde o eski fotoğraf makineleri tekrar arandı. Fotoğrafçılarda, bit pazarında ya da aile büyüklerinde varsa bulunmaya çalıştı. Eskiye bir özlem olduğu için pek çok kişi tarafından istenince bu sektöre ait tüm ekipmanlarında fiyatlarında artış oldu. Hatta şu an geleneksel fotoğraf efekti veren dijital fotoğraf uygulamaları bulunmakta. Mesela ben ilk kız torun olduğum için benim pek çok fotoğrafım çekilmiş, dedemle birlikte bayram zamanlarında yeni kıyafetlerimle fotoğraf çekilmeye giderdim. Ve ben albümlerde kendi çocukluğuma ait pek çok duyguma ve o duygusal deneyimlerime şu anda da şahit olabiliyorum. Ama bu durum bence dijital fotoğrafların olumsuz olduğunu göstermiyor çünkü orada da iki saniyede yaşadığın duyguyu duygusal anı kalıcı hale getirebiliyorsun sadece gelenekselde olduğu kadar çaba gerektirmediği için

duygusal anlamda yoğunluk barındırmıyor.” (KK-3). Yine geleneksel fotoğraf albümlerinde paylaşılan içten ve derin duygular, dijital fotoğraf teknolojilerinde bulunmuyorken belleklerin sunduğu imkânlar sayesinde kolay muhafaza edilebilir ve geniş kitlelere sosyal medya üzerinden duygu aktarımı yapılabilir sonucuna ulaşılmıştır.

4. Dijital Stres ve Duygusal Sınırlar

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde olumsuz duygular ve eleştiriler genellikle yüz yüze ya da sınırlı iletişim araçlarıyla gerçekleşirdi. Günümüzde dijitalleşme sonrası sanal ortam ve sosyal medya aracılığıyla olumsuz duygular, büyük bir ağ üzerinden geniş kitlelerce paylaşıyor. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

Dijital göçmenler için sosyal medyada kimlik belli etmeme imkânı insanların olumsuz eleştirisi yapma oranlarının artmasına ve hesapların daha acımasızca kullanılmasına neden olmuştur: “Şu an sosyal medyada fotoğraf paylaşan bir kişinin kilo aldığını ya da kötü göründüğünü söyleyebilecek şekilde duygularını önemsemeden olumsuz eleştiriler yapmak bir klavye kadar yakındır. Fakat bu durum yüz yüze iletişimde bu derece kolay değil. Empati ve karşı tarafı kırabilirim duygusu önceden daha aktifti. Ayrıca sosyal medyada yaratılan sanal kimliklerin her zaman gerçek kişilerin kimliğini yansıtmaması sahte hesap kavramı insanlara daha acımasız duygularla yaklaşılmasına sebep olabiliyor.” (KK-1, KK-7).

Dijital yerli katılımcılar için popüler bir kavram olan “sanal zorbalık” hassas insanlar adına tehlikeli bir ortam oluşmasında büyük bir etken haline gelmiştir. Bu durumun yanı sıra yüz yüze iletişimde duyguları empati kurarak hissedebilmek sanal mecrada yapılan eleştirilerde ortadan kayboluyor: “Sosyal medyada olumsuz duyguların kimliğini belli etmeme imkânının verdiği (gereksiz) özgüven duygusu nedeniyle çok rahat bir şekilde paylaşıldığını düşünüyorum. Ayrıca eleştirilen insan karşısında olmadığı için onun duygu durumuna ne şekilde etki ettiğini de görmediğin için daha rahat bir şekilde hareket edebiliyorsun. Bu duyguları tabii ki yüz yüze de söyleyebilen insanlar vardır fakat dijitalleşmenin bu oranı oldukça arttırdığını düşünüyorum.” (KK-8). “Sosyal medyanın gelişmesi ile birlikte zorbalık kültürü oluştu ve gittikçe artıyor. Eskiye nazaran olumsuz duygular daha rahat bir şekilde paylaşılıyor. Yapılan sanal zorbalıklar kırılğan ve duyguları hassas insanlar için çok tehlikeli bir hal almış durumda. Ayrıca paylaşılan olumsuz duyguların teknolojik araçlar vasıtasıyla pek çok insana ulaşması sayesinde duygu istismarına kadar gidebilecek bir potansiyele de sahip. Sürekli olumsuz duy-

gularla eleştirilen bir insan hayatına son vermeyi düşünecek duygu durumuna bile gelebiliyor.” (KK-5). “Dijitalleşmeden önce yine bir insana onu kötü hissettirebilecek şekilde eleştiri yapılıyordu. Bu durum için arkadan konuşmak bir örnek olarak gösterilebilir. Fakat dijitalleşme sonrası kişinin kendi adıyla oluşturmadığı sanal kimlikleriyle kim olduğunu belli etmeden daha kolay bir şekilde olumsuz duygular paylaşılabilir. Mesela günlerde oldukça yaygın bir dedikodu kültürü vardır. Şu anda bu olumsuz duyguların paylaşıldığı sanal platformlardan dedikodular takip ediliyor. Ayrıca dijital ortamda biri hakkında paylaşılan olumsuz duygular yakın çevreyle tek tuşla paylaşılabilir.” (KK-3). Dijitalleşmenin anonim hesap ve uzak mesafe iletişimine geçme imkânları kullanıcıları yüz yüze iletişimden daha özgüvenli bir hale getirmektedir. Bu nedenle olumsuz duyguların ifade edilmesindeki artış sanal zorbalık kültürünün ortaya çıkmasına ve duygusal istismar potansiyeline imkân vermektedir.

5. Romantik Duygular ve Sanal Dünyanın Buluşması

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde romantik hisler duygusal bir derinliğe sahiptir. Aynı zamanda romantik ilişkiler yüz yüze iletişim ve fiziksel etkileşimle ilerlemektedir. Günümüzde bu duygulara ek olarak dijitalleşme sonrası çevrimiçi tanışma ve çevrimiçi iletişimle ilişkilerin dinamikleri değişimlere uğramıştır. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

Dijital göçmenler için çevrimiçi tanışma uygulamaları alışılmadık dışında, gerçek hayatta kurulan ilişkilere oranla ciddi farklara sahiptir: “Çevrimiçi tanışma uygulamalarından birini bir arkadaşımın tavsiyesiyle kullandım. Burada mesajlaştığım kadın bana fotoğraflarını gönderdi. Fotoğraflara baktığımda çok güzel olduğunu düşündüm. Ben de ona fotoğraflarımı gönderdim. Konuşmamız ilerledikten sonra duygularımızı birbirimize daha net aktarabilmek için bir yerde buluşmak üzere sözleştik. Kadın geldiğinde resimdeki ile hiç alakası yoktu ve o an yaşadığım duyguyu tarif edemem. Ne görünüşü ne de hareketleri konuştuğum kadına hiç benzemiyordu. Mesajlaştığım kişiye duygusal bir şeyler hissediyordum ama karşımda oturan kadına bakarken hissettiğim tek duygu hayal kırıklığıydı. Bu yüzden böyle uygulamalar bence sahte duygular üzerine kurulu.” (KK-1).

Dijital yerliler ise teknolojinin romantik duygular üzerinde iletişimi kolaylaştırdığını ve kısa zamanda çok bilgi alınması nedeniyle zaman tasarrufu sağladığını düşünmekte. Bu durumun yanı sıra duygusal bağların daha zor sürdürüldüğü ifade ediliyor: “Sosyal medyada iletişim kurmak çok daha

basit. Orada önüne çıkan herhangi biriyle sohbet edebilme şansım var. Fakat bunu yüz yüze iletişimde o kadar kolay yapamam. Çünkü sosyal ve iletişim becerilerin olması gerekiyor. Sosyal medyada var olan görünmez duvarlar sayesinde gelen özgüven, günlük hayatımda sohbet edemeyeceğim pek çok insanla iletişime geçmeme sebep olabiliyor. Fakat bu duruma olumsuz bir örnek olarak yüz yüze iletişime kıyasla sosyal medyada yapılan konuşmalar samimi değil denilebilir. Eskiden hoşlandığın bir insanla yüz yüze iletişim kurmanın gerektiği için yanında daha dikkatli davranmaya, utanmaya sebep olabilecek şeyler yapmamaya çalışılıyordu. Ama sosyal medya hata yapmaya açık olabilir çünkü orada çok fazla insan seçeneği var. Eskiden genellikle birbirini seven insanlar tek kişiye odaklı olurken günümüzde çevrimiçi tanışma platformları ile pek çok seçeneğin olması duyguların kontrol altında tutulmamasına sebep olabilir. Ama burada da duygusal açıdan yine özümüze döndüğümüz bir durum söz konusu. Çevrimiçi tanışılan biriyle ilişki ilerlediği zaman yüz yüze iletişime geçmek istenildiği için sosyal medyadan bir kahve içmeye davet ediyorsun. Buradaki amaç duyguları yüz yüze temas ve etkileşim yoluyla deneyimleyebilmek oluyor.” (KK-2). “Önceden sevdiğin kişiye bir çiçek aldığın zaman sokakta onunla dolaşmanın duygusu belki biraz utanma da olabiliyordu. Çiçeği verdiğin zaman karşı tarafa hissettirdiğin şeyleri görmek çok özeldi ama günümüzde dijitalleşme sonrası oturduğun yerden alışveriş siteleri ile istediğin kişiye çiçek gönderebiliyorsun. Bence böyle seçeneklerin olması bu özel duyguyu yaşamayı azaltıyor.” (KK-5).

Çevrimiçi yaşanan tanışmalarda insanlar kendilerinin en iyi halini gösterme amacıyla hareket ettiği için dürüstlük kavramına şüpheyle yaklaşıyor. Bu durum beraberinde güven duygusunun zedelenmesini de ortaya çıkarıyor: “Ben geçmişte teknolojik araçlar olmadan önce insanlar nasıl ilişki kuruyor deneyimlemedim. Çevrimiçi tanışma platformlarında romantik ilişkiler kurmak karşındaki kişiye karşı hep bir önyargı hissi ile yaklaştığın için yapay geliyor. Mesajlaşırken herkes en iyi cümlelerini kullanır ve kendilerini tanıtmak için en iyi göründükleri fotoğrafları seçerler ama o kişi karşınıza geleceği zaman nasıl biri çıkacak acaba sorusu her zaman akıldadır. Bu da güvensizlik duygusu veriyor. Ama böyle bir dönemde önüne geçilebileceğini sanmıyorum.” (KK-8). “Mesajda karşısındaki kişiye seni seviyorum diyen biri belki o sırada böyle hissetmiyor ya da aynı anda başka kişilere de bu mesajı gönderiyor olabilir. Fakat yüz yüze iletişimde karşındaki kişiye seni seviyorum dediğin zaman gözlerinin içindeki duygular daha kalpten hissedileceği için aradaki duygu farkı çok net bir şekilde anlaşılabilir.” (KK-4).

Geleneksel döneme kıyasla romantik ilişkilerin başlamasına yönelik yaklaşımlar da değişime uğrayan özelliklerdendir. Öncesinde insanlar kendileri gözlem yaparak ya da çevredeki yorumlara istinaden fikir sahibi oluren günümüzde bir alternatif olarak tanışma platformlarına yüklenen bilgiler, pek çok bilgiyi ortaya koyuyor; Önceden tanışmak için romantik buluşmalar muhallebicide, çeşme başında çok kısıtlı zamanlarda büyük bir çabayla oluyordu. Şimdi tek tıkla karşındaki kişinin boyu, kilosunu, görünüşü hakkında bilgi sahibi olunabiliyor. Bence bu şekilde merak ve heyecan duyguları gittikçe azalıyor.” (KK-3). Çevrimiçi tanışma platformları kullanıcıların romantik partnerleriyle iletişim kurmaları için kolaylık ve seçenek artışı sağlamaktadır. Fakat dijital ortamda kurulan ilişkilerin gerçek hayata belirsiz duygularla yansması gerçekliği sarsarak güvensizlik duygusuna neden olmaktadır.

6. Gizlilik ve Dijital Dünyanın Duygusal Açıklık Dengesi

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde gizli ve mahrem duygular yüz yüze iletişim veya fiziksel etkileşim araçlarıyla gerçekleşirdi. Bu süreçte kişiye özel bilgilerin gizliliği iletişimde bulunan katılımcılarla kişisel alan çerçevesinde tutulurdu. Günümüzde dijitalleşme sonrası gizlilik, sanal platformlar üzerinden gerçekleşiyor. Burada gizli bilgiler üzerinden çevrimiçi kimlik sahteciliği, kişisel bilgi hırsızlığı gibi teknolojiyi kötü yönde kullanma becerilerine göre değişiyor. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

Teknolojik ortamlara her zaman temkinli yaklaşan dijital göçmen için sanal ortam, dijital yerlilerin duygularının istismar edilmesi konusunda büyük bir risk teşkil ediyor: “11 ve 12 yaşındaki yeğenlerim dijital ortamda biriyle sohbet ediyorlarken bu durum babalarının ilgisini çekiyor ve durumu takibe alıyor. Kızlarla çocukça iletişim kuran kişinin aslında altmış yaşında bir adam olduğu ortaya çıkıyor. Bu tarz hikâyeler sanal ortamlarda çok fazla var sadece profiller değişiyor. Çocukların duygularıyla oynamak ya da duygularını istismar etmek büyüklere göre daha kolaydır. Dijitalleşme sonrasında bu durum önüne geçilemez bir hal almaktadır.” (KK-1). “Duygusal bağları güçlü olmayan çocuklar için de büyük büyük bir tehlike arz ediyor.” (KK-7).

Dijital yerliler için de güvenlik konusundaki endişeler pek farklı değildir: “Sosyal medya hesaplarına her ne kadar şifre konulup korunma altına alındığı söylene de hesap ele geçirildiğinde kişinin bütün özel ve paylaşılmış olduğu verilere sahip olunabiliyor. Ancak gerçek hayatta bu durum paylaştığımız ve izin verdiğimiz kadar var olur.” (KK-4). “Günümüzdeki yapay zekâ

uygulamaları bir bebeğin doğduğu halinin fotoğrafını görerek onun 20 yıl sonra görüneceği olası hesapları gösterme özelliğine sahiptir. Bu durum hem merak duygusunu yok ederken hem de endişe hissini oldukça fazla ortaya çıkaracaktır.” (KK-2). Dijital dünyada mahremiyet ve duygular arasındaki dengenin korunması iki grup için de önemlidir. Çocuklar için risk teşkil etmesi nedeniyle önlemler alınmalıdır. Ayrıca yapay zekâ teknolojileri ile gizlilik kavramı arasındaki ilişkiye de dikkat çekilmelidir.

7. Yalnızlığın İzleri ve Dijital Bağlantılar

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde yalnızlık duygusu, derin ve duygusal ilişkilerin fiziksel paylaşımında oluşan eksiklik nedeniyle gerçekleşirdi. Günümüzde bu duruma ek olarak dijitalleşmenin de beraberinde, teknolojik araçlar yüz yüze iletişimin derinliğini etkilemektedir. Bu nedenle fiziksel paylaşım kalitesini azaltarak bireylerin izole hissetmelerine neden olabilir. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir: Sosyal ilişkileri fiziksel etkileşim ile var olan dijital göçmenlere göre, teknolojiyle birlikte insanlar kendilerini daha fazla izole etmişlerdir: “Teknoloji bence en çok çocukları yalnızlaştırdı. Biz büyükler bundan etkilensek de o geçmiş duygusal alışkanlıklardan dolayı tam olarak kendimizi izole etmiş değiliz. Fakat günümüzde sokakta oynayabilecek bir ortamı olmayan ya da aileleri tarafından sosyal etkinliklere götürülmeyen çocukların teknolojiyle birlikte yalnızlaştığını düşünüyorum. Ebeveynlerin bu durumu farkında olarak çocukları teşvik etmesi gerekiyor.” (KK-7). “Şimdiki gençlere sorarsan da bizim yaşadığımız şeyler güzel değilmiş. Her şey daha zormuş. Sosyalleşme şimdiki gençler için sosyal ağlar üzerinden gerçekleştirilen duygusal paylaşımlar olmuş. Biz onlar için çağın biraz gerisinde ama bana sorarsan o geleneksel ortam ve kalabalık içinde büyümek çok güzeldi.” (KK-6).

Dijital yerliler açısından geleneksel dönemde yaşanan yalnızlık duygusu daha zorludur. Sosyal ağlar sosyalleşmeye olumlu yönde etki etmiştir: “Bence dijitalleşmenin yalnızlık duygusuna olumlu etkileri var. Önceden sosyal kaygısı olan insanlar dışarıya çıkıp insanlarla iletişim kuramadıkları için evde yalnız kalıyorlardı. Ama günümüzde herhangi bir dijital platformda insanlarla fiziksel etkileşime girmeden hatta belki kendilerini göstermeden bile iletişime geçebiliyorlar. Böylece yalnızlık duygusu azalıyor.” (KK-3). “Şu anda kullanıcılar, sosyal medyada yapılan paylaşımları takip ederek başkalarının hayatına dâhil olduğunu, onlarla zaman geçirdiğini düşünüyor. Böylece yalnızlığın giderildiği düşünülüyor.” (KK-2). “Bence insanlar eskiden daha yalnızmış. Geleneksel dönemde kısıtlı bir yakın çevre varmış. Şu anda dijitalleşme sonrası pek çok insan erişilebilir durumda ve istenildiği kadar

arkadaş ediniyor. Eskiden söylenen “az insan öz insan” lafı burada devreye girebilir çünkü şu an çevre her ne kadar daha çok geniş olsa da “kalabalıklar içinde yalnız” diye bir duygu durumu da oluşmuş durumda.” (KK-8). “Sosyal medyada bir özelliği üzerinden eleştirilen kullanıcı, eğer hassassa bu duygu durumu içerisinde çıkamayıp günlük hayatında da özgüvensiz hissedeceği için evde kalmayı tercih edebilir. Fakat dışarıda hem insanların eleştiri konusunda dijitaldeki kadar özgüvenli olmamaları nedeniyle hem de o kişinin dışarıda bir özelliğiyle değil de gerçek kişiliğiyle görülüyor olması eleştirilen durumu biraz daha hafifleteceğinden yalnızlığı tercih etmeyebilir.” (KK-4). “Dijitalleşme iletişimi o kadar çok arttırdı ki insanlar hayranlık duygusu besledikleri insanlarla ya da hiç tanımadıkları kişilerle bile bağlantı kurabiliyor. Bu denli bir paylaşım varken kullanıcıların, ‘kimsenin benim varlığımdan haberi yok, çok yalnızım’ diye hissedeceğini düşünmüyorum.” (KK-5). Teknolojik ilerlemelerin sosyal etkileşimler üzerinde karışık etkileri bulunmaktadır. Dijital yerlilerin ilişki kurmaları için önemli olduğu kadar yalnızlaştırma riski de taşımaktadır.

8. Ekranlar Arasında Dolaşan Can Sıkıntısı

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde can sıkıntısı duygusu, fiziksel ve sosyal paylaşım eksikliği ile ilişkilendirildi. Günümüzde dijitalleşme sonrası can sıkıntısı, teknolojiye bağımlı olma ve sanal dünyadaki tüketim alışkanlıklarıyla bağlantılı hâle gelmiştir. Kullanıcıların çevrimiçi aktiviteleri sık tüketimi gerçek dünya bağlantısını değiştirmektedir. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

Geleneksel ve duygusal bağlarla büyüyen dijital göçmenlerin hayatına giren dijitalleşme, pek çok gelişimi etkilemiştir. Can sıkıntısını giderme konusunda dijital göçmenler günümüzü eleştirel bir şekilde değerlendirmektedir: “Biz çocukken çok mutlu hissettiğimiz için nasıl eve girmek istemiyorsak günümüzdeki çocuklar da o ekrandan ayrılınca mutsuzlaşıyor.” (KK-1). “Çocukken köyde bize masal anlatan bir komşumuz vardı. Bütün duyguları masala göre, bir arada yaşadık. Tüm çocuklar bir arada susar ve merakla dinlerdik. Sonra çok küçükler masal dinlemeye gelemediği için eve döndüğümüzde biz de onları anlatırdık. Daha sonrasında kendi aramızda şakalaşırdık. Masal anlatan komşumuz yanımızdan geçtiği zaman bütün çocuklar heyecanlanıp ‘lütfen bize masal anlat’ diye peşinden koşardı. Şimdi torunlarıma bütün duyguları yaşatan masal anlatıcısının yerini telefon, masalların yerini de telefonun içindeki o hikayeli oyunlar, çizgi filmler almış.” (KK-6). “Çocukluğumda televizyon bile yoktu. Canımız sıkıldığı zaman, kendimizi üzgün hissettiğimizde ya da çok mutlu olduğumuz zamanlarda arkadaşla-

rımızla sokakta oynuyorduk. Yani duygusal deneyimlerimizin çoğunu sokakta arkadaşlarımızla paylaşıyorduk. Günümüz çocuklarına baktığım zaman üzülüyorum. Çoğu, teknolojik araçların iletişim gerektirmeden her şeyi klavye ve fare ile halledebilmelerinden dolayı iletişim becerilerini, arkadaşlık-dostluk duygularını, paylaşma hissini kaybediyorlar.” (KK-7).

Dijital yerliler içinse teknoloji, duygusal boşlukları etkili bir şekilde doldurmaktadır. Can sıkıntısını giderme ve yanı sıra bir destek sağlama konusunda teknolojik araçlar büyük potansiyele sahiptir: “Önceden canım sıkıldığında mahalledeki arkadaşlarıma haber verirdim çünkü bir mahalle kültürümüz vardı. Oyunlar oynar ya da sohbet ederdik. ‘Çekirdek kola’ diye bir kavram vardı ama şu an dijitalleşme sonrasında can sıkıntısı duygumla açtığım bir diziyi izleyerek de baş edebiliyorum. Eğer arkadaşlarımla sohbet etseydim o esnada belki onların tecrübelerinden faydalanabileceğim bir şeyler öğrenebilirdim. Ama dizi izleyerek canımın sıkıldığı konu hakkında kendime anlık bir kandırma yaşatmış oldum.” (KK-2). Dijitalleşmenin can sıkıntısına etkisi çok yönlüdür. Teknolojinin ortaya çıkaracağı fırsatlar ve risklerin dengelenmesi önemlidir. Can sıkıntısı duygusunun giderilmesi adına bilinçli bir kullanıma dikkat edilmelidir.

9. Dijital Dünyada Empati Etkileşimi

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde yüz yüze iletişimde bireylerin sohbetleri, karşılıklı duygusal ifade paylaşımında bulunmaları, ses tonu seçimi bile empati duygusunun gelişmesine katkı sağlamaktadır. Günümüzde dijitalleşme sonrası sanal ortam bir yandan duygusal ifadelerin dijitalle dökülmesiyle gerçekliğini yansıtmayabilirken diğer yandan paylaşım kitlesinin genişliği sayesinde bu sadece benim başıma gelmiyormuş hissi verebilir. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir: Dijital göçmenler açısından iletişim biçimlerinin yerini dijital araçların alması empati duygusunun yozlaşmasına neden olmaktadır: “Günümüzde geçen duygusal sohbetlerde katıldığımız durumlara okey işareti göndererek iletişimi sonlandırabiliriz. Bu da bence hem dili kullanma açısından hem de empati duygusunda yozlaşmalara neden oluyor.” (KK-1).

Dijital yerliler için teknolojik araçlar empati duygusuna genel itibarıyla olumlu yönde etki etmiştir: “Dijital araçlar olmadan önce eğer küçük bir yerde yaşıyorsa başına kötü bir şey geldiği zaman o duygularla baş edilemeyebiliyordu. Kişinin çevresindeki sınırlı insanlar da onunla o duygusal deneyimi paylaşmıyorsa ve hiç başlarına gelmediği için tecrübe etmedilerse yaşayan kişinin duygularını anlayamazlardı. Ama sosyal medyada

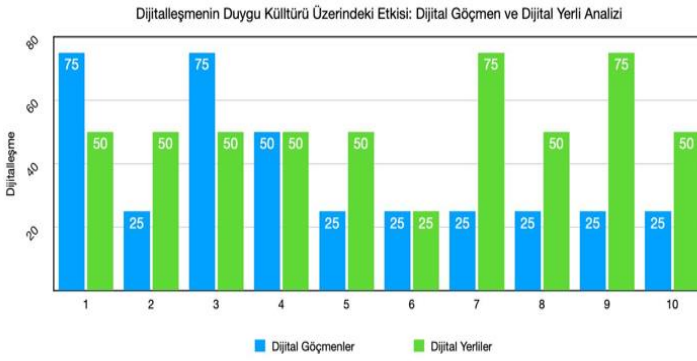
aynı şeyi yaşamış insanların birbirlerini bulabilme özelliği vardır. Bu kişiler, aynı duyguları paylaşıp aynı süreçlerden geçtikleri için dijitalleşme sayesinde birbirlerine destek olmaları açısından çok olumlu bir ortam oluşur.” (KK-2). “Örneğin bir hastalık yaşamış kişi bunu atlatma sürecinde yaşadıklarını sosyal medya üzerinden anlatıyor. Beslenme şeklini, yaptığı sporları, kullandığı tedavi yöntemlerinden ve iyileşme sürecinden bahsediyor. Böylece kişinin kendisiyle aynı durumda olan birinin iyileştiği halini görmek, bu sadece benim başıma gelmedi ve ben de onun gibi iyileşebilirim motivasyonunu vererek duygusal destek sağlamış oluyor.” (KK-3). “Sosyal medyada pek çok insanın çeşitli duygusal deneyimlerine şahit olabiliyoruz. Örneğin aşk duygusuyla ilgili bilinmeyen şeyleri, cinsellikle ilgili duyguların bilinmeyen yönlerini başkalarının duygusal deneyimlerinden öğrenebiliriz. Böylece ben bunu bilmiyorum ne yapacağım demektense benim gibi bilmeyen başkaları da varmış ve böyle süreçler yaşayarak öğrenmişler ben de böyle öğrenebilirim diyerek o empati duygusu da yaşanabilir.” (KK-5). Geleneksel iletişim biçimlerinin dijitalleşmesiyle empati duygusu farklı şekillerde etkilenmiştir. Dijital göçmenler için olumsuz olan bu durum dijital yerliler için benzer deneyimleri paylaşan insanların ortak toplanma noktası olmuştur.

10. Aile Bağlarından Dijital Ağlara

Geleneksel iletişim yöntemlerinin kullanıldığı dönemde bireyler, aile üyeleriyle yüz yüze iletişim kurarak fiziksel etkileşimlerde bulunurdu. Dolayısıyla duygusal bağlar ve derinlik hissi daha güçlü olurdu. Günümüzde dijitalleşme sonrası teknolojik araçlarla fazla zaman geçirme, aile üyeleriyle oluşan duygusal bağları ve birlikte geçirilen derin iletişimi zedeleyebilir hale geldi. Bu dönüşüm hakkında kaynak kişilerin görüşleri şu şekildedir:

Dijital göçmen kaynak kişiler, teknoloji ile büyüyen neslin aile ilişkilerinin ve aile içi duygusal bağlarının güçlü olmadığını düşünmektedir. Bunun sebebi olarak teknoloji görülmektedir: “Çocuklar teknolojiyi bizden daha iyi bildikleri için eğer aileyle duygusal bağlar güçlü değilse dijital ortamda kendilerine yarattıkları dünya, bizim için bir bilinmezlik haline gelebilir. Bunu yapabilme imkânları ebeveynlerde korku duygusunu üst düzeye çıkarıyor. Dolayısıyla dikkatli olmak ve duygusal paylaşımı güçlendirmek önem verilmesi gereken konulardandır.” (KK-7). “Eskiden doğum zamanında çevreden yakın kişiler eve gelir doğum yapan anneyi beklerlerdi. Yeni bebek heyecanı ve herkesin mutlu duygularını paylaşması ile sabaha kadar gülmekten uyuyamazdık. Doğum yapanın yanına ziyarete gidilecekse yiyecek ve içecek şeylerle gidilirdi. Şimdiki gibi tebrik mesajları, uzaktan çiçek yollamak yoktu. Duygular beraber paylaşıldı.” (KK-6).

Teknoloji, dijital yerliler için aile içinde her bireyin kendine alan açtığı bir durum haline gelmiştir: “Dijitalleşme öncesi evlerde aile bireyleri isim şehir, bulmaca çözmeye ya da bilmece sorma gibi çeşitli etkinlikler yaparken şimdi herkes telefonlarında kendilerine ait bir alan oluşturuyor. İsteyen oyun oynuyor isteyen müzik dinliyor herkes kendi hobisine göre etkinlikler bulabiliyor. Böylece duygular ve duygusal deneyimler ortak bir şekilde değil bireysel bir şekilde yaşanıyor. Bu durum da önceden birlikte pek çok şey paylaşan ailelerin arasındaki bağları zayıflatıyor.” (KK-2). Aile bağlarının dengeli ve güçlü bir şekilde ilerlemesi için teknolojinin dikkatli kullanılması gerekmektedir. Bir başka bakış açısı ile dijital iletişim araçlarıyla ortak bir kullanım alanı oluşturarak duyguların sağlıklı bir şekilde paylaşıldığı ilişkiler kurulabilir.

Tablo 1. Dijitalleşmenin Duygu Kültürü Üzerindeki Etkisi¹

Yukarıda verilen başlıkların maddelerine göre sıralanan grafikte dijital göçmen ve dijital yerli katılımcıların verileri hazırlanmıştır. Duyguların ifade edilmesinde dijitalin dönüşümüne dikkat edilmiştir. Diğer yandan katılımcıların hissettiği olumlu etki oranlara dökülmüştür.

Sonuç

Duyguların kültürel boyutta incelenmesi, toplumların ve toplum üyelerinin duygusal ifadelerini değerlendirebilmek için önemlidir. Farklı kültürlerin norm ve değerleri de farklıdır. Bu durum duyguların anlamlandırılması üzerinde büyük rol oynamaktadır. Kültürler arasında duyguların ifade edilme

¹ Tablo içerisinde verilen numaraların göstergeleri aşağıdaki şekildedir: 1. Dijital İletişim Araçları ve Duygusal Bağlar, 2. Duygu Paylaşımından Sosyal Medya Paylaşımına: Yakın Çevre, 3. Fotoğraf Albümlerinden Dijital Belleklere Geçiş, 4. Dijital Stres ve Duygusal Sınırlar, 5. Romantik Duygular ve Sanal Dünyanın Buluşması, 6. Gizlilik ve Dijital Dünyanın Duygusal Açıklık Dengesi, 7. Yalnızlığın İzleri ve Dijital Bağlantılar, 8. Ekranlar Arasında Dolaşan Can Sıkıntısı, 9. Dijital Dünyada Empati Etkileşimi, 10. Aile Bağlarından Dijital Ağlara.

şekli farklılıklar gösterdiğinden sağlıklı bir iletişim kurabilmek için her kültür hakkında etkili bilgilere sahip olmak anlamlı olacaktır. Günümüzde hayatın neredeyse her alanında varlık gösteren dijitalleşme, duygusal deneyimlerin ifade edilme şeklini de dönüştürmüştür. Dijitalleşmenin duygular üzerinde pek çok etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Dijital yerliler ve dijital göçmenler olarak ayrılan katılımcıların üzerinden geleneksel-dijital duygu kültürü karşılaştırması yapılmıştır. Verilen grafikte de görüldüğü üzere dijitalleşme, beklentinin aksine dijital yerlilerin daha az olumlu bulduğu bir yenilik olmuştur. Özellikle duyguların etrafında eskiye ve geleneksele olan özlem günümüzde her iki grup için de etkisini sürdürmektedir. Dijital göçmenler için geleneksel dönemde ulaşılamayan pek çok şeyin günümüzde kolay erişilebilir olması dijital dönüşüme daha olumlu yaklaşımlarına sebebiyet vermiştir. Geleneksel ve dijital arasındaki dengeyi bulabilmek oldukça önemlidir. Bu duruma bir öneri olarak gelenekseli temsilen dijital göçmenler, dijitali temsilen de dijital yerliler bir araya gelerek açık bir iletişim kurabilir. Böylece teknolojinin duygusal ifadeleri ve beraberinde toplumsal değerleri ne şekilde dönüştüreceği açık bir şekilde tartışılmalıdır. Duygusal sınırların etki alanı oldukça geniştir. İçerisinde kültürü de kapsayan bu sınırlar, geleneksel ve dijital iletişim arasında köprü görevi görerek her iki grubu da ortak bir noktada buluşturmalıdır.

Kaynakça

- Bericat, Eduardo (2016), The Sociology of Emotions: Four Decades of Progress". *Current Sociology*, 64(3): 491-513.
- Büyükokutan Töret, Aslı (2020). "Kent Kökenli Kadın Eğlencelerine Yeni Bir Örnek: Kerem'le Kız Kıza". *Folklor/Edebiyat*, 26(103): 647-670.
- Çetin, Büşra (2021). *Sosyal Medya ile Birlikte Değişen Mahremiyet Algısı: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlere Yönelik Bir Analiz*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi.
- Ekman, Paul (2007). *Emotions Revealed: Recognizing Faces and Feelings to Improve Communication and Emotional Life*. New York: Macmillan.
- Frevort, Ute (2018). "Historicizing Emotions". *Emotion Researcher: ISRE's Sourcebook for Research Emotion and Affect*. Eds. Carolyn Price & Eric A. Walle. Washington DC: ISRE, 34-39.
- Gere, Charlie (2008). *Digital Culture*. London: Reaktion Books.

- Kemper, Theodore D. (1987). "How Many Emotions Are There? Wedding the Social and the Autonomic Components". *American Journal of Sociology*, 93(2): 263-289.
- Koçak Kurt, Şeyda (2020). *Sosyal Medya ve Duyguların Sosyalliği: Suriyeliler Özelinde Facebook Üzerine Bir İnceleme*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Lupton, Deborah (2002). *Duygusal Yaşantı*. Çev. Mustafa Cemal. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Premsky, Marc (2001a). "Digital Natives, Digital Immigrants". *On the Horizon*, 9(5): 1-6.
- Premsky, Marc (2001b). "Digital Natives, Digital Immigrants, Part 2: Do They Really Think Differently?". *On the Horizon*, 9(6): 1-6.
- Rosenwein, Barbara H. & Cristiani, Riccardo (2018). "Old and New in the History of Emotions". *Emotion Researcher: ISRE's Sourcebook for Research Emotion and Affect*. Eds. Carolyn Price & Eric A. Walle. Washington DC: ISRE, 40-45.
- Stearns, Peter N. & Stearns, Carol Z. (1985). "Emotionology: Clarifying the History of Emotions and Emotional Standards." *The American Historical Review*, 90(4): 813-836.
- Tuna Uysal, Meryem (2020). "Yaşlı Bireylerin Sosyalleşmesinde Dijital Teknolojinin Rolü: Dijital Yaşlılar Üzerine Bir Çalışma". *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50: 43-59.
- Wang, Qian et al. (2012). "Digital Natives and Digital Immigrants: Towards Model of Digital Fluency". *European Conference on Information Systems, ECIS 2012 Proceedings*, 39.
- Watt Smith, Tiffany (2018). *Duygular Sözlüğü: Acıma'dan Zevklenmeye*. Çev. Hale Şirin. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Zur, Ofer & Walker, Azzia (2011). *On Digital Immigrants and Digital Natives: How the Digital Divide Affects Families, Educational Institutions, and the Workplace*. Sebastopol, CA: Zur Institute.

EK

1. Sözlü Kaynaklar Listesi

- KK-1: Ali Rıza Gülkanat, Sivas, 1974, Lojistik Uzmanı (Görüşme: 27.01.2024).
- KK-2: Berkтуğ Şenbucak, Denizli, 1996, Mühendis (Görüşme: 03.02.2024).
- KK-3: Ayşe Nur Arslan, Denizli, 1998, Ünв. Öğrencisi (Görüşme: 04.02.2024).

KK-4: Güven Yaşar Erkuş, Eskişehir, 1996, Esnaf (Görüşme: 04.02.2024).

KK-5: Deniz Sirkecioğlu, Antalya, 1998, Mühendis (Görüşme: 04.02.2024).

KK-6: Zarife Aslan, İstanbul, 1959, Ev Hanımı (Görüşme: 27.01.2024).

KK-7: Abidin Bayrak, İstanbul, 1971, Esnaf (Görüşme: 27.01.2024).

KK-8: Asya İlayda Gün, Aydın, 2000, Ün. Öğrencisi (Görüşme: 04.02.2024).

“COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarın Notu: Bu makale Prof. Dr. Aslı Büyükokutan Töret danışmanlığında hazırlanan “Dijital Transformasyonun Kültür Tüketimine Etkisi Bağlamında Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Karşılaştırmalı Analizi: Eskişehir Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Teşekkür: Tez danışmanım Prof. Dr. Aslı Büyükokutan Töret’e teşekkür ederim.

Etik Kurul Belgesi: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Etik Kurulu, 11.10.2023 tarih ve E-64075176-050.01.04-2300203152 sayılı belge.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Author’s Note: This article was produced from the master’s thesis titled “Comparative Analysis of Digital Natives and Digital Immigrants in the Context of the Effect of Digital Transformation on Culture Consumption: Eskişehir Example” prepared under the supervision of Prof. Dr. Aslı Büyükokutan Töret.

Acknowledgments: I would like to thank my thesis advisor, Prof. Dr. Aslı Büyükokutan Töret.

Ethics Committee Approval: Eskişehir Osmangazi University Ethics Committee, document dated 11.10.2023 and numbered E-64075176-050.01.04-2300203152.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.